

SZÉCHENYI 2020

NEMZETGAZDASÁGI
MINISZTERIUM

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00004

A helyi identitás és kohézió erősítése Enying térképében

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Töredékek Dég múltjából

Dég község Fejér megye enyingi járásában található. Enyhén hullámos, részben mocsaras, jellegzetesen mezőföldi területen fekszik. A település az 1950. évi rendezésig Veszprém megyéhez; tartozott és csak azután került az enyingi járás nagy részével Fejér megyéhez. 1945-ig területe a mainak több mint kétszerese, számos pusztát és majort felelt, ennek oka nyilván az, hogy e puszták is a Festetich dégi hitbizományhoz tartoztak. A II. világháború után ezeket vagy más községhez, illetve az újonnan alakult Mátyásdomb községhez csatolták, vagy elnéptelenedtek.

A község neve: Deeg (1426, 1695), Dégh (1655, 1693), Tég (1702), Dög (1702).² Feltűnő, hogy a század elejéig zárójelben a Dégh nevet írják megkülönböztetésül az erdélyi (Küküllő megye) hasonnevű helytől, amelyet zárójelben Deegnek neveznek.

A község neve a dömösi prépostságnak 1138-ban és 1329. évi átírásban fennmaradt adománylevélben bukkan fel Degu alakban. Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló ómagyar Deg személynévet némelyek a magyar dög főnévből származtatják. Valószínűbb azonban, hogy német eredetű személynévvél állunk szemben (v. ónémet Däger, Dege személynév).

1324-ben a Tolna megyei Simontornyához tartozott Enyingtől délkeletre. 1426-ban Ozorai Pipo, mint Fejér megyei falut, a fehérvári nagytemplomnak, illetve az itteni prépostságnak adta.⁴ 1488-ban a fehérvári káptalan itteni jobbágjai adóznak 3 Ft-tal. Mivel az 1531. évvel kezdődő rovásadó jegyzékben már nem szerepel, feltehetőleg eddigre elpusztul, ami elképzelhető, hiszen a török gyakori felvonulási útjába esett.

A következő értesülésünk 1655-ből származik, amikor Déghet (Fekete és Eörsi praediumokkal együtt) Eörsi Péter elzálogosítja. A birtok az Eörsi család tulajdona maradt, esetleg a zálogot kiváltották, így később visszakerült a birtokukba, hisz a király 1693-ban a magvaszakadása folytán a koronára háramlott Dég, Ecsi és Fekete praediumokat a királyi joggal egyetemben Mark Benedek, Tóth Gergely és Naszvady Istvánnak adományozta. A következő években sűrűn változnak a birtokosok, bár a pusztá még 1702-ben is lakatlan, és a szomszédos enyingiek használják legeltetésre. A pusztá lakatlansága ellenére értékes lehetett, mert a következő években egész sor igénylő akadt rá, igényeiket szerződésre vagy adománylevélre alapítva. Ennek

fontosabb eseményei: 1695-ben 230 forintért Naszvady István eladta birtokrészét Márk Benedeknek és Tóth Györgynek. 1698-ban Márk Mihály és Bence 2000 forintért elzálogosították Dég, Fekete és Ecsi pusztákban levő birtokaiknak 1/3-át Fördös Mihálynak. 1699-ben viszont Tóth György és Márk Mihály, esetleg örökösei (?) arról nyilatkoznak, hogy korábban birtokukat eladták ugyan Fördös Mihálynak és Bíró Jánosnak, ezt azonban kényszer hatása alatt tették, és most visszavonják az eladásra vonatkozó fassiojukat. Közben 1698-ban Lipót a három praediumot Mányoki Ádámnak, a győri harmincadhivatal substitus contrascribájának (helyettes ellenőr) adományozza, 1200 forintért. Az adomány feltehetőleg a pusztának csak egy részére vonatkozott, de ő a birtokot Fördös Ádámnak és Bíró Jánosnak már a következő évben eladja 1250 rajnai forintért. Egy másik irat szerint 2000 forintért. Közben 1696-ban a Varga család (ennek a családnak a neve máshol nem fordul elő) a három pusztán levő birtokrészét Pázmándi Gergelynek adja el, valamint 1698-ban Tóth Gergely zálogosítja el ugyancsak Pázmándi Gergelynek birtokrészét. 1700-ban Tóth Gergely nevével újra találkozunk, mint birtokossal. 1696-ban székesfehérvári provizoratus összeírása szerint Dég birtokosa Már (nyilván Márk elírása) Benedek. Hasonlóképpen 1702-ben (ekkor Maarnak írják). Viszont 1718-ban a győri káptalan Fördös Mihályt és Bíró Jánost iktatja be a puszták, Dég, Ecsi, Fekete, birtokába.

Az adásvételek, zálogszerződések és adományok feltehetőleg a pusztáknak csak egy-egy részére vonatkoznak, és nyilván nem mindegyik szerződés maradt ránk. Különösképpen vonatkozhat ez Mányoki Ádámról, akinek birtoka később a határ túlnyomó részét elfoglaló Festetich hitbizomány alapját képezi.

Mindenesetre a meginduló életet mutatja az, hogy a frissen felszabadult puszták birtokáért olyan sokan versengenek, és oly gyakran változtatják tulajdonosaikat. Az is feltűnő, hogy a három pusztát nevét jóformán valamennyi adománylevelével együtt említi meg.

A birtokos családok továbbra is változnak. Érdekes, hogy 1718 után egy évvel Pálffy Miklós, az előzőleg beiktatott birtokosoknak, Fördös Mihály és Bíró Józsefnek, valamint feleségeiknek, Pázmándy Erzsébetnek és Naszvady Évának adományozza a három pusztát. Feltűnő, hogy a két feleség családjával már előzőleg találkoztunk! Ebben az esetben kifejezett adományról és nem megerősítésről van szó.

1729-ben 6 család, mint compossessor műveli Dég pusztát, ezek — Fördösné, Naszvadi Mihály, Károly, Mátyás, Fekete József és a Tóth család. 1735-ben kötnek a compossessorok ezúttal a Kenessei, Fördös, Pázmándi, Tóth és Naszvadi családok újabb egyességet, mely szerint továbbra is, ezután is közösen művelik meg a földeket és a jövedelem is a közös kasszába kerül. Még kocsmát is csak együtt tarthatnak.

A Márk család nevével csak 1729-ben találkozunk újra, amikor a compossessorok ellen a birtokjog miatt per folyik. A puszta 1702-ben még mindig lakatlan, határát enyingiek használják. Ennek ellenére egy 1700-as, eléggé valószínűtlennek látszó adatunk van arról, hogy már ekkor folyhatott némi földművelés. „A királyi tábla ítélőbírójának tanúvallomása szerint "Tóth Gergely compossessor a dégi dézma szétmérése előtt vett magának és azt vetette el". (Csak gabonára gondolhatunk.)

A compossessorok 1729-ben jelentős gazdálkodást folytatnak. A gazdálkodás alapja még ekkor is az állattenyésztés, hisz 530 darab marhát és 212 darab lovat tartanak a compossessorok, de „idegenek" is 105 darab szarvasmarhát. Ezen kívül babocsbaiak (valószínűleg nem a Dunántúl déli részén levő községről van szó, esetleg a Babocsai család) is 105 szarvasmarhát tartanak itt. Ezeken kívül a keneseiek is árendát fizetnek (hogy miért, nem tudjuk), 75 forintot és a boglyapénzből is származik 9 forint 68 dénár.

Ugyancsak a legeltető állattenyésztésre vall, hogy göbolykereskedők a Vas megyei Ostfiasszonyfáról 1739—40-ben legelőt árendáltak itt, a meginduló betelepülésre pedig az mutat, hogy már vendégfogadó is volt a pusztán.

Az adatok birtokában világosan kell látnunk, hogy a XVIII. század elején megindult a betelepülés, de a gazdálkodás még rendkívül külterjes volt.

A község további fejlődése szempontjából döntő fontosságú, hogy 1739-ben a király nagymányai Koller Józsefnek adományozza a Mányoki Adám magvaszakadása folytán megürült praediumokat, aki azt árendába adja 1758-ban Vajda Ferencnek.

A birtok további sorsát nem tudjuk pontosan követni, hisz 1765-ben már Festetich Kristóf hitbizományt alapít itt. 2 7 Viszont csak 1769-ben erősíti meg a királynő a Koller család bevallását, miszerint „átadják minden jogukat Festetich Pálnak Dég, Ecsi és Fekete pusztákban", 1770-ben pedig a királynő consensust ad az adásvételhez, miszerint 210 500 forintra adja el a Koller birtokot Festetich Pálnak és Lajosnak. Nyilván az adásvétel már 1765 előtt megtörtént, ezért rendelkezett a birtokról Festetich

Kristóf már 1765-ben, viszont a szerződéshez való királyi hozzájárulás elhúzódhatott 1769, illetve 1770-ig. A megerősítés 1770-es megismétlése alkalmasint azért volt szükséges, mert az 1769-es megerősítésbe még nem került be jogszerzőként Festetich Lajos, márpedig a hitbizomány alapítása után az ő birtoka lett. Ha az adományt összevetjük azzal, miszerint Mányoki Ádám egy fél évszázaddal előbb kevesebb, mint egy századért jutott a birtokhoz — bár lehet, hogy közben a birtok többszörösére nőtt —, megérthetjük azt, hogy milyen fantasztikus módon nőhetett a föld értéke ezen a vidéken.

Ettől az időtől kezdve a község életében döntő szerepe volt a hitbizománynak, hisz a határ nagyobb része ide tartozik. A mellette működő compossessoratus, nem tudjuk meddig létezett, de egy időn túli ez is bekerülhetett a hitbizomány területébe, hisz a XVIII. század vége után már nincs adatunk működéséről. A pusztát 1747-ben 70 katolikus, 1757-ben 105 katolikus, 1771-ben 198 katolikus és 101 nem katolikus lakta.

A falu szerveződésének fontos állomása a plébánia megalakulása. 1754-ben építik templomát, de oldalai 20 év múlva is gyengék, zsindegyel borítottak, tornyai nincsenek és már 20 év múlva átalakításra szorul.

1768-ban 21 jobbágy lakik a faluban. Szabadmenetelűek, készpénzfizetéssel és robottal szolgálnak az uraság tetszése szerint, az ozorai és simontornyai hegyekből bort fuvaroznak. Kilencedet mindenből adnak. Kender kilencede helyett fonnak az uraságnak. A kocsmáltatás Szent Mihálytól karácsonyig a községé. Urbárium a falunak eddig nem volt, csak a „régik” szokások szerint szolgáltak. A 21 jobbágy viszonylag jómódban élt. Egy jobbágytelekhez 24 hold szántó és 10 szekérre való szénát termő rét tartozott. Szántáskor 4, egyébkor 2 marhát használtak. 12 jobbágnak egyenként: 1 $\frac{6}{8}$, 6-nak $\frac{7}{8}$, 3-nak $\frac{3}{8}$ jobbágytelke van. Ez összesen $27 \frac{3}{8}$ telket jelent. 1770-ben összeírják a telkekhez tartozó funda intravillana földeket úgy, hogy a 12 gazdagabb jobbágnak egyenként 21 $\frac{1}{2}$ pozsonyi mérő, a 6 $\frac{7}{8}$ telkesek egyenként 10 $\frac{3}{4}$ pozsonyi mérő, a $\frac{3}{8}$ -os gazdák 4 pozsonyi mérő olyan földekkel rendelkezzenek, mely után kilencedet nem fizetnek.

Nehezen érthető, hogy 1773-ban egy újabb összeírás szerint, melyben ugyancsak a 21 gazda szerepel, 12-nek csak 1—1 jobbágytelke, 6-nak $\frac{1}{2}$, 3-nak pedig $\frac{2}{8}$ jobbágytelke van, tehát összesen $15 \frac{6}{8}$ csak a jobbágytelkek száma. 1788-ban újra kiadják az urbáriumot, melynek szöveges része megegyezik a 20 évvel korábbival, de

48 jobbágy közül 30 $\frac{2}{8}$ telkes, 14 $\frac{4}{8}$ telkes és 4 $\frac{6}{8}$ telkes. Tehát a telkek összege, azaz $17\frac{2}{8}$, lényegében az 1773. évvel azonos.

Házasszellér csak 1788-ban szerepel, akkor is csak egy. Az 1768-as és 1788-as urbáriumban 3 azonos név szerepel. (Ezek feltehetőleg azonosak, vagy egymás örökösei lehettek.) Ezek Kuka János 1768-ban $\frac{1}{8}$, 1788-ban $\frac{6}{8}$ telkes, Szőlősi János, $\frac{7}{8}$, illetve $\frac{2}{8}$ telkes Hegedűs Mihály $\frac{1}{8}$, illetve $\frac{6}{8}$ telkes, tehát mindnyájan sokkal szegényebbek. Sok az új név 1788-ban.

Mint feljebb láttuk, az egyházi összeírás szerint 1771-ben 299 lakója van a pusztának.

Ez nehezen érthető, hisz ekkor egy zsellért sem írtak össze. A magyarázatot az 1785-ös népszámlálás adja meg. Ekkor már 582 lakója volt a pusztának. Ebből 11 nemes, 1 tisztviselő, 2 polgár, 43 paraszt, 37 polgár és paraszt örököse, 99 zsellér, 16 egyéb, 99 fiúgyermek, 247 nő. Ha elfogadjuk, márpedig II. József népszámlálásának adatait általában megbízhatónak ismerjük, hogy ekkor itt 582 lakos élt, és ebből 43 jobbágy, úgy feltűnő, hogy mikor ennek fele élt, fele ennyi volt a jobbágy.

Ez még két dolgot magyaráz meg. A zsellérek háznélküliek voltak, feljebb írtuk, hogy csak 1788-ban, akkor is csak egy házasszellér élt és azt, hogy 20 év alatt nagy mértékű betelepülés folyt, erre mutat a számos új családnév. Így azt is fel kell tennünk, hogy az 1789. évi 371 lakosság téves, 33 hisz az előző években volt a népszámlálás. 1828-ban 212 adózó él itt. Ebből 39 a jobbágy, ezek száma csökkent, 56 a zsellér, házasszellér, 16 a háznélküli, 1 fiútestvér, 26 fiú, 3 lány, 1 szolgáló, 12 kézműves, 1 kereskedő, 94 ház, 28 igásökör, 17 fejőstehén, 15 meddőstehén, 90 3 évesnél idősebb, 2 2 évesnél idősebb ló.

Saját szőlője a falunak nincs, de a parasztok a közeli szőlőben munkaalkalmat találnak. Földje termékeny.

Nyilvánvaló, hogy 1768 és 1788 között nemcsak jelentékeny a bevándorlás, de megindul a majorsági gazdálkodás is, erre mutat a nagyszámú zsellér. A telkes jobbagyokat is belterjes gazdálkodásra szorítják, növelik azok földművelését, ennek kapcsán szaporítják a telkes jobbagyok számát és csökkentik a telkeket. Könnyű elképzelni, hogy a régi nagy telkeket, nagyobb részük majdnem két jobbagyteleknyi, akár a családon belül is megosztották, a nők is kaphattak a telekből, hogy el tudják

viselni a felemelt robotot. Ezen kívül a jobbágytelkek jelentős részét elvették, és az uradalomhoz csatolták majorsági földként.

A II. József korabeli katonai leírás Fejér megyéhez számítja. Kis templomát, gabonapadlását, mocsaras vizeit említi meg. A rétek többnyire mocsarasak, de száraz legelői is vannak. Az utak általában jók. Uralkodó magaslata a Szilas hegy, melyen szélmalom áll. 3 5 A lecsapolás ügyében 1843-ban készült terv, melynek ügyében a megye a helytartótanácsához ír.

Fényes Elek kiemeli nagyfontosságú gazdaságát, elsősorban kitűnő merinó juhászatát, telivér ménését, svájci tehenészetét. Fontos megállapítása, hogy mocsarait lecsapolták, és hogy földesura (egyedül?) Festetich Antal, 3 7 tehát az 1843-as terveket végre is hajtották.

A néhány adatból úgy látszik, hogy bár a falu szervezete már ki alakult, a majorsági gazdálkodás a jellemző, a legfontosabb az állattenyésztés, de a parasztság állattenyésztése nem jelentős. A kezdetben ki adott jobbágytelkek egy részét a földesúr megszerzi, és az újonnan betelepült jobbágyok kis földön gazdálkodnak. Viszont a lecsapolások kapcsán megnő a termőterület, ahová további lakosokat telepítenek.

Megszűnik a compossessoratus is, a Festetichek egyedül birtokolják a földet.

A református iskoláról első adatunk 1780-ból való. Ekkor 17 Ft készpénz volt a tanító fizetése, búza „szeműl” 20 pozsonyi mérő, őszi és tavaszi árpa 8—8 pozsonyi mérő, kukoricaföld 1 lánc, fa 1,5 öl, só 25 font, stóla: gyertya 7,5 font, kert két résznyi és őröltetés szükség szerint. 1828-ban 12 ezüstöt kap, 25 pozsonyi mérő szemes búzát, 25 pozsonyi mérő sót, 30 font húst, 14 pozsonyi mérőre való kukoricaföldet, 2 pozsonyi mérő ölfát, 2,5 öl káposztáskertet, fagygyút, 12,5 fontot és temetés utáni stóláját.

1845-ben „jól működő” a református iskola, de csak 10 fiú és 8 lány jár ide. Az iskolában segédtanító tanítja a növendékeket.

Hogy katolikus iskola mikor létesült, arról adatunk nincs, jóllehet a katolikus lakosság több lehetett a reformátusnál.

A XIX. század elején épül fel a máig is szépen megmaradt Festetich-kastély. Kétemeletes, 3+9 nyolcoszlopos középrézi timpanonnal, 4+3 tengellyel. Hátsó homlokzata 1+4+4 kétoszlopos timpanonos középrész, 4+4+1 tengelyes, melyből a

két szélső nagy tengely kiugrik. Belül szokatlan elrendezés, hogy az ovális díszterem bal oldalrizalitba került. Ez a négyfülkés díszterem a magyar klasszicizmus egyik legszebb térképzése. Pollack Mihály építette 1815—18 közt, szignált tervrajzai megmaradtak. A kastély parkja is fontos. Benne megtalálhatók az egykori ligeterdők nyomai, valamint szürkegémtelepek (ami ma nagyon ritka).

Az 1848-as forradalom idejében sem játszik jelentős szerepet a község, a megyei választmányba külön tagot nem küldött be, Veszprém megyében általában a helységek bírái kerültek ide, ez történhetett Dégen is.

Májusban 30-an jelentkeztek nemzetőrnek, 1 őrmester és két tizedes vezetésével, köztük 27 féltelkes, egy negyedtelkes paraszt, 1 lakatos és 1 kereskedő. Sajnálatos módon a zsellérek innen is kimaradtak.

Ez a létszám a kapitányságon belül a kisebbek közé tartozott, de az egész vidék lelkesedéséről dicsérőleg emlékezik meg a közgyűlés. A csendes falu még 1848. október 3-án szerepet kap, ekkor Dégen 6000 tolnai nemzetőr vonul keresztül.

Ettől fogva keveset hallunk a faluról, februárban arról emlékezik meg a közgyűlés, hogy a községben beszédett pénzt a jelenlegi bírónak átadták. 1849. augusztus 19-én pedig arról panaszkodnak, hogy a pusztákon levő cselédek és uradalmi tisztek az újoncozásban „össze nem írtattak”.

A polgári korban a számos pusztával rendelkező községek közé kerül Dég. A község rendkívüli megnagyobbodása csak a Festetich hitbizomány birtokaival függhet össze, hisz Ecsi és Fekete puszták már kezdettől a hitbizományhoz tartoztak.

Valószínű, hogy a három település közt levő terület később népesülhetett be. A község és hitbizomány arányát csak 1935-ben tudjuk biztosan, amikor a község területe 13 685 kh, és ebből 11 657 kh Festetich hitbizományhoz tartozó volt. (Egyúttal ez azt is jelenti, hogy a 23 808 kh-as hitbizománynak kb. a fele a falu határához tartozott.)

A lakók száma az alábbi módon változott. (Az első sor a mai területre, a második a népszámlálás évében érvényes területre vonatkozik.)

1870	1451	2014
1890	2237	3104

1900	2528	3550
1910	2455	3766
1920	2588	3833
1930	2959	4155
1941	2927	4044

A számokat nézve úgy látjuk, hogy a századfordulóig (a gabonatermelés fellendülése!) szaporodik a lakosság gyorsan, azután 1920-ig alig, 1930 után viszont már fogy (tekintve, hogy természetes szaporodás is volt, így bizonyos mértékű elvándorlással számolhatunk). Kivándorlás is előfordult, melyről egy kimutatás maradt ránk, 1907-ben 20 férfi vándorolt ki, ebből 7 hazatért, és 1907-ig összesen 20 fő maradt kint. A lakosság 1920 és 1930 közti nagymértékű szaporodását csak azzal magyarázhatjuk, hogy a gazdasági válság idején viszonylag jobban lehetett falun élni.

A lakosság legnagyobb része mezőgazdaságból élt. 1910-ben a lakosság 80,2%-a, 1930-ban 80,6%-a élt mezőgazdaságból. (Tehát az arány alig változott.) Ezeknek 1910-ben csak 10,9%-a, 1941-ben 24%-a élt földbirtokból. Ez az emelkedés első pillanatban nagynak látszik, de ha meggondoljuk, hogy a 10 kh-on aluli birtokosok száma emelkedett 61-ről 211-re, akkor valószínűnek látszik, hogy az 1920 után földhöz juttatott 463 személyről van elsősorban szó. Persze jellemző, hogy a juttatott föld összesen 704 kh volt (tehát 1 juttatottnak 2 kh föld sem jutott).

Egyébként a föld megoszlására jellemző, hogy a hitbizomány 1935-ben a földterület 71%-át foglalta el, 0—5 holdas birtokhoz a föld 1%-a, 1—5 holdas birtokhoz 5%-a, 5-50 kh-as birtokhoz a földterület 15%-a, 50—100 holdas birtokhoz 3%-a, 100—500 holdashoz 2%-a tartozott.

Tehát a nagybirtokon kívül volt még egy kis számú módosabb gazdaréteg is.

1895-ben még Bélák István középirtokának egy része, valamint néhány 100—200 kh-as birtok fekszik a községben. 1910-ben csak egy 118 kh-as birtok (Bodri János), 1935-ben csak a hitbizomány szerepel a gazdacímtárban, néhány közületen kívül, mint 100 kh-on felüli birtok. (1925-ig Festetich Pálnak is van 1555 kh-as birtoka a községben, később erről nincs szó.) A hitbizományból mindössze egy 2000—3000 kh-

as részt kezelt személyesen a gróf, a többi részek bérletben (szintén rendszerint 2—3000 kh-as részekben). Ezek központja, mim az országos gyakorlat volt, 1—1 pusztá: 1895-ben Lámm Ármin, Lövy Adolf, Popper Ernő és társai, valamint Schrikker Imre és Sándor, 1925-ben Csíkvári Ernő és fiai, valamint Lonkai Ármin és fiai, 1935-ben Lonkai Géza, Lonkai Zsigmond, Szávezd Miklós és Szegő Miklós a bérlők.

A bérlők közül 1908-ban Bibi Géza Felsőbogárdon, Csíkvári Ernő Ágoston pusztán, Lonkai Ármin Feketepusztán, Popper Henrik Pálmajorban, Schrikkel Sándor Öszteleken, Lövi Károly Antalmajorban, Lonkai Zsigmond Etelka majorban volt bérlő.

Tehát a bérlők időnként változtak, de a bérlet nagysága 2—3000 kh volt mindig. A hitbizományi olyan rosszul kezelték, hogy 1928-ben 6862,63 P adóhátraléka volt. A hitbizományból 12 000 kh-at felszabadítottak.

A belterjesedés felé mutat a szántónak a rét és legelő rovására történő terjedése, ez valószínűleg összefügg a nagyarányú lecsapolásokkal.

A termelt növények közül legfontosabbra búza (1882-ben 3314 kh, 1936-ban 3203 kh); tavaszi; árpa (1882-ben 1066 kh, 1936-ban 493 kh); kukorica (1882-ben 886 kh, 1936-ban 4005 kh); kevésbé jelentős a rozs (644 kh, illetve 323 kh); lucerna (422 kh, illetve 532 kh).

Bár uralkodó szerepét megtartja a búza, mégis feltűnő, hogy a kukorica és lucerna (tehát takarmánynövények) vetésterülete mennyire megnőtt. A termésátlag 1920-ban búzából 12 q, rozsból 10 q, 1936-ban a búza zömét az uradalmak termelték. Kukoricából viszont nem sokkal több mint a termőterület fele tartozik ide (1235 hektár), ami arra mutat, hogy a parasztgazdaságok igyekeztek takarmányozó állattenyésztést folytatni.

A mezőgazdaság legfőbb ága az állattenyésztés. Az állattenyésztésben megfigyelhető bizonyos mértékű átalakulás. Különösen a szarvasmarha-tenyésztésben a század eleje óta hanyatlás tapasztalható. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy egyrészt az igásökrök száma csökken, másrészt a gyengébb minőségű magyar szarvasmarhák száma. 1895-ben még 1630 a számuk, 1911-ben 1049. A lovak száma állandóan nő. A juhtenyésztés csökkenő tendenciát mutat, viszont annál erősebb a sertések számának növekedése (ami a kukoricatermeléssel függ össze).

Érdekes, hogy a gazdáknál sokkal magasabb a lovak aránya, mint az uradalmakban, viszont ökröt alig találunk. Általában úgy látszik, a gazdák a század közepén állatot elsősorban szükségletükre tartottak, aránylag magas a tejelő tehenek száma — 181. (Viszont ezek közül még mindig 176 magyar!)

A juhtenyésztés csak a nagybirtokokon történt. Úgy látszik, a baromfitenyésztés a '30—40-es években nagyobb mértékű lett, bár a baromfistatisztikák rendkívül megbízhatatlanok. A tyúkfélék mellett 744 liba arra utal, hogy sok a nedves terület. Az intenzívebb baromfitenyésztésre utal az is, hogy a faluban 4 tojáskereskedő működik 1930-ban. Érdeemes megjegyezni, hogy 1895-től 1911-ig a bivalyok száma 40-ről 99-re emelkedik, számuk még 1942-ben is 7 darab, ami szintén arra mutat, hogy sok volt még a nehezen művelhető, mocsaras terület. Néhány egyéb állatfaj közül viszonylag nagy a szamarak száma (1895-ben 31, 1942-ben csak 4), a kecskéké 1895-ben 7, 1942-ben 28, a méhcsaládoké 160-ról 338-ra emelkedett. A gyümölcsfák száma 1895, illetve 1935-ben alma 502, illetve 126, körte 403, illetve 1294, cseresznye 212, illetve 738, meggy 634, illetve 1353, őszibarack 252, illetve 741, kajszai 145, illetve 892, szilva 479, illetve 949, dió 233, illetve 730, eper 1418, illetve 544. Ezen kívül már 1902-ben faiskola is működött a községben. A kecske, szamár tartása, valamint az egyre több gyümölcsfa egyaránt arra mutat, hogy a szegények sokféle módon próbálják nyomorukat enyhíteni. Az erdők mennyisége teljesen jelentéktelen. Még ennél is kisebb jelentőségűek a szőlők, mégis 1908-ban 56 gazda fizet boradót.

Maga a község már 1908-ban teljesen elkülönült az uradalomtól.

A jegyző tudtával elkülönözés iránt törvényes eljárás nem folyt. A községben legeltetési társulat működött, melynek szabályrendeletét 1907-ben készítették, birtoka 1935-ben 142 kh.

Az ipar teljesen jelentéktelen. 1910-ben a lakosság 13,7 százaléka, 1930-ban 14,8%-a élt iparból. Az ipar természetesen csak helyi jelentőségű volt, és csak a helybeliek szükségletét szolgálta ki.

1930-ban a következő ipari vállalatok működtek: 3 szabó, 7 cipész, 1 ács, 2 kovács, 2 borbély, 1 kádár, 4 kőműves, 2 mészáros, 5 asztalos, 1 pék, 1 daráló. A vállalatok legfeljebb 1—2 alkalmazottal dolgoztak.

1900-ban 18 a fiatal segédek és tanoncok száma. Az iparosok társadalmi helyzetére jellemző, hogy 1907-ben összesen 4 országgyűlési választó került ki közülük, és 1908-as 268 községi választó közt is csak 24 iparos van, választott községi képviselőtestületi tag 3, virilista egy sem.

Iparosok szervezetéről tudomásunk nincs. 1908. március 13-án egy gyűlésükről van tudomásunk, és arról, hogy alkalmazottaik részére igen ritkán és rosszul fizetik a betegsegélyző összeget. Az iparhoz szokták számítani a vendéglátást és italmérést. Természetesen, mint a legtöbb faluban, az italmérők száma viszonylag nagy. 1930-ban hét kocsmáros volt és egy italmérés a Hangya kezében. A kereskedelmet inkább a felvásárlás jellemzi, és a szatócsok viszonylag magas számát a község szétszórtsága okozta, tudniillik nagyon sok volt a lakott külterület. (7 szatócs és 1 bolt a Hangya kezében.) Mint feljebb említettük, 4 tojás és 1 gyümölcskereskedő (nyilván felvásárlásokkal foglalkoztak), valamint volt cukoráros is. 1907-ben még a földesurak regálé joga volt az italmérés, melyet természetesen bérbeadott. Hogy a kereskedők viszonylag jobb módban éltek, mutatja, hogy 1907-ben 3 országgyűlési választó volt közülük, 1908-ban 7 községi választó és 2 virilista.

A község nagyközség már 1882-ben. Ekkor a képviselőtestület 19 virilista (legtöbb adót fizető) és 19 választott tagból állt (14 állandó és 5 póttag). Az előljáróságot bíró, h. bíró, közgyám, pénztáros, községi orvos és 8 előljáró alkotta.

1883-ban 185 községi választó volt a községben (a bíró Bodori János 209 kh-as gazda).

1908-ban 268 a községi választó: köztük a legtöbb földműves (210), iparos (24), értelmiségi (13), bérlő (10), kereskedő (7), testületek 3, egyéb 1. Érdeemes összehasonlítani az 1907-es országgyűlési választókkal. Ezek száma 49. Földműves 21, értelmiségi 15, (köztük 8 gazdatiszt), iparos és kereskedő 7, birtokos és bérlő 6. A képviselőtestületnek ekkor 40 tagja (20 virilista, 20 választott) volt. Ezek közül 10-et választottak meg, ekkor 6 évre, míg 10 a régiek közül megmaradt. Az előljáróság szervezete olyan, mint 1893-ban. Csak 116 szavazatot adtak le ekkor. A képviselőtestület szociális összetétele: virilisták: 1 földbirtokos, 9 bérlő, 2 kereskedő, 1 jószágigazgató, 1 orvos, 1 ref. lelkész, 1 intéző, a református hitközség (nevében 1 földműves) és 3 földműves. A választottak között 17 földműves, 1 építési vállalkozó, 1 csizmadia, 1 tanító volt.

A költségvetés legfontosabb tételei 1902-ben. Földhaszonbér 2633,80 K, egy darab regálekötvény kamata 418,50 K, vadászati haszonbérletből 102 K 120 féltelek után. 6 kéve árpát, egy mérce csöves kukoricát (pénzérték 5 K), 39 kisházi birtokra számítva 80 K. számítva 631 K. 20 — összesen 3785 K 50.

Kiadás: községi birtok után adó 840 K. — jegyző, orvos, bíró, közgyám fizetése 2082,20 K, kisbíró fizetése 200 K, jegyzőnek természetbeni juttatás 429 K, kisbírónak 3,71 K, mező, hidak és kutak fenntartása 140 K, községi épületek 200 K, tűzoltó felszerelés, 40 K, faiskola fenntartása 140 K, fuvarokra 600 K, újoncozás 60 K, hivatalos lapokra 50 K, irodai szerekre 70 K, nyomtatványokra 60 K, iroda fűtésére 80 K, törvénykönyvre 10 K, Győr—Veszprém dombóvári vasút részlettörlesztése 300,40 K, előre nem látott kiadások 848.90 K, mezőőri fizetés természetben 631,20 K. Ami azt jelenti, hogy kb. 3000 korona deficitet a községi pótdóból óhajtnak fedezni, ami a községi birtokosok és adózók után 20 százalék — 2800 — és a pusztai föld és házbirtok után (4000 K adóalap után 800 K).

A gazdálkodás igen bizonytalan lehetett. 1881-ben például 838 Ft volt a község adóhátraléka, amiért a bírót és jegyzőt okolják. 1896-ban az orvos panaszt tesz, hogy 2 éve nem kap fizetést.

Világosan látszik, hogy a község vezetőségében főszerepet a földesúr és bérlők játszottak, de beleszóltak a vagyonosabb gazdák is.

Ezt fejezi ki a községben megnyilvánuló gyenge társadalmi élet is. Tulajdonképpen csak a tűzoltó egyesület fejtett ki tevékenységet 1908-ban. Már 1882-ben működött, ekkor az elöljáróság tűzoltó felszereléseket vásárol. 1902-ben is megállapítják, hogy hiányos a felszerelés, és elhatározzák pótlását. 108 tagja van, az egyesület parancsnoka Jósa Sándor tanító, további 2 tanító és a segédjegyző „segédtiszték”, a községi bíró rendfenntartó. Tagjai elsősorban földművesek, de néhány fő iparos is. Feltűnő, hogy napszámosok is vannak tagjai között. Általában a tűzoltó ügyekkel gyakran foglalkozik az elöljáróság.

Tudunk arról, hogy 1883-ban 12 rendes tag lép be a Vöröskeresztbe. Komolyabb lehetett a Községi Gazdakör, amely 1914-ben alakult.

A cselédek és napszámosok eltartottjaikkal 1910-ben a mezőgazdasági lakosság 87,6 százalékát, 1930-ban 64,7 százalékát teszik ki.

Ezekon kívül a pusztákra szokás szerint máshonnan is hoztak aratókat.

Mint feljebb láttuk, a puszták lakói nemcsak az országgyűlési, hanem a községi választásokon sem szavazhattak.

Jellemzőjük az állandó vándorlás, erről érdemes csak egy példát idézni.

Király István 1848-ban Tabon születik, 1873—74-ben már béres (a hely olvashatatlan), 1875—76-ban újra béres gr. Festetich dégi uradalmában, 1877—79-ben újra máshol béres, megint máshol (itt is olvashatatlan). 1881—84-ben még mindig béres Lővy Adolf uradalmában, 1884—85-ben szekeresbéres Feketén, 1886—89-ben Pusztaaranyoson tehenész, 1898—1900-ban Nagyhörcsökön, 1900—1903-ban Pusztaaranyoson, 1903—1904-ben Kishörcsökön.

Ehhez hasonló esetet számosat láthatunk. Gyakori a szegények általi kihágás is, ami természetes. Erre jellemző példa: Káchy Mihályt tetten érték, mikor a zabvetés „egy részét” elvitte, összesen 2 K kártérítést kellett fizetnie, de 20 K-ra büntették.

Lonkai Ármin uradalmában például békéscsabai aratókat dolgoztatott, de hogy az őszi munkába biztosan visszatérjenek, keresetükből férfiaknál 20 K, nőknél 10 1/2 K-át visszatartott. Ennek ellenére előfordult, hogy mégsem jöttek vissza.

1860-ban az egyházi vizitáció jegyzőkönyve szerint elhagyottak, árvák és gyámoltalan özvegyek, nyomorultak a községben nincsenek, bár a valóság ennek ellentmond.

1908-ban csak 8 községi szegényt tartanak nyilván, de közülük csak kettőt segíyeznek (244 K-val), továbbá 4-en szegényházban vannak.

1882-ben biztos, de valószínűleg előbb is, orvos működik a faluban, bába már 1860-ban dolgozik a településen.

1860-ban a református iskolát megnagyobbítják, az épület jó karban van. Az iskolában segédtanító is van. 44 fiú és 33 lány jár ide.

1880-ban a dégi református iskolamester 12 Ft készpénzt, 25 pozsonyi mérő búzát, 16,8 kg húst, 14 kg sót, 5 m³ tűzifát, szántó — őszi és tavaszi alá kb. 1/4 sessiót kap. Répaföld, mákföld, földekkel járó munkák. Iskolás gyermekenként 1 mérce zab, 1 csirke. Őrltetést szükség szerint, stólat, 1/2 hold kenderföldet, 422 kg faggyút. Az udvarban gyűlő trágyát közmunkában kihordják. Az óvodát az egyházközség fizeti.

1888/89-ben a református iskolába 111 tanuló jár, 1896/97-ben Fekete pusztán is van iskola, ide 52 tanuló jár. Az iskolák helyzete olyan kedvezőtlen volt a század elején, hogy nem lehetett tanítót találni. A református iskolában 1902-ben a volt tanító fia tanít képesítés nélkül. A katolikus iskolában sem volt évekig képesített tanító. Ha akadt, az is legfeljebb 1—2 évig működött.

1904—1905-ben Újkútmajori, Garas-majori és Ecsi pusztai gyerekek (30 fő) még mindig nem tudtak iskolába járni, mivel 3 km-nél messzebb voltak az iskolák, és Felső-Bogárdról a Lajoskomáromba tartozó Közép-Bogárdra járnak a gyerekek.

1908-ban a tankötelesek közül be nem írt gyermekek száma 6—11évig 8 fiú, 23 lány, 12—14 évig 9 fiú és 21 lány. A szülők béresek és gazdasági cselédek. Jellemző a fiúk sokkal kisebb száma, és hogy a katolikus iskolából csak 9, de Fekete pusztán 25 a be nem íratottak száma.

1941-ben a katolikus iskolán 3 tanerő 221 tanulót, a református iskolában 2 tanító 152 tanulót tanít.

Az iskolai oktatás eredményességének egyik bizonyítéka az írni, olvasni tudók száma. A lakosságnak 1900-ban 52 százaléka, 1910-ben 59 százaléka, 1920-ban 69 százaléka, 1930-ban 70 százaléka tud írni, olvasni, illetve 1930-ban az analfabéták száma 11 százalék. A két szám közti különbség 20 százalék, ami nyilván nemcsak a gyermekek nagy számát mutatja, hanem azt, hogy sokan azt állították, hogy csak olvasni tudnak.

Az adatok egyrészt elég lényeges fejlődésről számolnak be, de beszámolnak arról is, hogy még így is igen keserves volt a kulturális helyzet. Érdekes, hogy az elmaradott községben már 1914. január 8-án engedélyt kérnek mozielőadás tartására.

Az összes házak 58 százaléka alapozás nélküli még 1930-ban is, bár számuk megnő.

A falu külterületeiről sajnos kevés adatunk van. 1863-ban csak Écs és Fekete puszták szerepelnek a helységnévtárban. 1888-tól megsokszorozódik a puszták és majorok száma.

Azt sem tudjuk biztosan, hogy ekkor létesítik-e az Écs és Dég közti területen levő majorokat, vagy csak egyszerűen kihagyták őket a helységnévtárból.

Előfordul, hogy egyik pusztá neve elmarad és helyette újak tűnnek fel, ugyanakkor az eltűnt puszták máshol sem szerepelnek.

Például 1910-ben csak 8 kültelek szerepel, 1930-ban 14. Ugyanakkor egyes puszták lakossága valószínűtlenül megcsappan. Például Etelka major 339-ről 135-re (viszont a közelben levő ösztelek, Pálmajor, Kocsiház — jöllehet területük biztos Déghez tartozott — 1910-ben nem szerepel a községi puszták közt.)

Úgy látszik, a puszták lakossága a század végén nő meg. Ez kapcsolatban van a nagybirtok földművelő gazdálkodásának uralkodóvá válásával. A legeltető állattenyésztés csökken, a földművelés növekedik. A termelést, gépesítés híján csak új puszták létesítésével tudták növelni.

A puszták lakosságának növekedésére a megjelenő új majorneveken kívül a mai és régi területek lakosságának összehasonlításából következtethetünk. Tudniillik a régi össterületen a lakosság rendkívül megnő, a mai területen alig (lásd feljebb). 1910 után a puszták lakossága már alig nő.

1910-ben a külterületek összlakossága 2010, 1930-ban 2111.

1895-től csak 600 kh-dal csökkent a község területe. Ez valószínűleg az 1901-ben Mezőkomáromhoz csatolt Középbogárd és a Mezőszentgyörgyhöz csatolt Garaspuszta környéke. A pusztákon általában — mint feljebb említettük — a bérlők gazdálkodtak.

Arról is beszéltünk, hogy a község életébe csak a nagybérlők szólhattak bele.

Jellemző, hogy a települések lakosságának csak 55 százaléka, de 1930-ban is csak 68 százaléka tudott írni, olvasni. Azt is említettük, hogy Ecsi, Garas és Újkútpusztáról a gyerekek még 1904—1905-ben nem tudtak iskolába járni.

A történelem eseményei nem nagyon érintették a falut. Az első világháború idején a férfiak nagy része bevonul, a községi elöljáróság rengeteg hadisegély ügyet tárgyal. Ágostonpusztán a református lelkész 1915-ben a hadisegélyből is le akar vonni 1—1 koronát, egyházi adó céljára, de ehhez még a jegyző sem járul hozzá.

1919-ben a községet is megrázta a forradalom. A minisztériumi kiküldött azzal csendesíti le a nyugtalanságot, hogy az év hátralevő részére 1000 kh földet biztosít a nincstelenek részére.

A Tanácsköztársaság évéről semmi adatunk nincs, de 1920-ban a beszolgáltatás rendkívül súlyosan érinti a községet. Először 66 409 kg gabonát kell a falunak beszolgáltatni, később ezt az összeget is felemelték. Az uradalmak és bérlők hevesen tiltakoztak ez ellen, különösen a Csíkvári testvérek.

A gazdasági válság idejére pedig az jellemző, hogy 1932 októberében 16 zálogosítást foganatosítanak (1 hónap alatt!).

A II. világháborút Dég nehezen éri meg. A németek 1944-ben 142 leventét hurcoltak ki Németországba. A szovjet offenzíva december 4-én ért Dég közelébe, de még mielőtt ideértek volna, a Dégre telepített 102/2 német felderítőszázad 5 repülőgépéből hármat a helyszínen felrobbantanak, majd december 5-én a német parancsnokság elrendelte a visszavonulást a Hatvanpuszta—Dég vonalra. E napon 22 órakor a 69. szovjet lövészadosztály a Dégtől délre védekező német 126. páncélgránátos ezred vonalaira csapást mért, és a németek a községet december 6-án hajnali 3 órakor kénytelenek voltak kiüríteni.

A szovjet hadvezetés december 9-én jelentős egységeket központosít Dég körzetében, hogy újabb csapást mérjen a németekre.

A község szenvedései azonban nem érnek véget, mert a „Konrád” III. felmentési kísérlet keretében a németek 1945. január 18-án visszafoglalják a községet, és tovább támadnak.

Február 4—5-én a szovjet csapatok több támadást indítottak újra a Nagyhörcsök puszta, Dég déli részén védekező német csapatok ellen. Március 9-én a Tavaszi ébredés fedőnevű német támadás keretében újra súlyos harcok voltak a község mellett, majd a németek ideiglenesen áttörték a szovjet védelmet. Március 10-én Enying és Dég között megállítják őket, majd március 18-án is újra heves harcok dúlnak a község vidékén. Március 19-én az előnyomuló szovjet csapatok újra támadtak. Dég déli részen szervezett ellenállásba ütköztek. A bekerítés veszélye ellenére a német csapatok 20-án 18 óra 30 percig tartották vonalaikat, tehát a község végleges elfoglalása csak ekkor következett be.

Az itt röviden felsorolt adatok is világosan bizonyítják, hogy a község 4 hónapon keresztül a frontvonalon, vagy annak közvetlen közelében feküdt, és az ország legtöbbet szenvedett vidékei közé tartozott.

A pusztulás óriási méretű volt. A jegyző jelentései szerint valamennyi ház megrongálódott, a posta és a halastavak állománya elpusztult, a község belterületén még júniusban is 18 fel nem robbant akna és 11 gépkocsironcs feküdt.

Feltűnő, hogy ebben a súlyos helyzetben, a harcok utáni hetekben a falu lakosságának lélekszáma lényegesen meghaladta az 1941.évit. Ennek oka az lehetett, hogy már 1944. márciusa előtt sokan jöhettek a községbe a nehéz ellátási viszonyok miatt, és esetleg újabb lakosok érkeztek, mint menekültek, 1945 őszén. Az is elképzelhető, hogy a frontvonal állandó mozgása miatt többen ide húzódhattak a szomszédos falvakból is. Csak így magyarázható, hogy 1944. március 10-én 4040, 1945. április 30-án pedig 4365 lakója volt a községnek.

A nagy pusztulás ellenére elég hamar megindult a közigazgatás, majd a politikai élet.

Az előljárásság már májusban megkezdte tevékenységét a megmaradt régi tisztviselőkkel, még mielőtt a Nemzeti Bizottság megalakult volna. Júniusban a Nemzeti Bizottságba az MKP 5 (Körösi Sándor, Képi József, Fekete József, Poor Mihály, Németh Sebestyén), az NPP 5, a FKGP szintén 5, az iparosok és kereskedők szervezete 2 tagot delegált.

Július 15-én a Nemzeti Bizottság közreműködésével a demokratikus pártok küldötteiből megalakult képviselőtestület — amelyben 4 párt (SZDP, FKGP, NPP és MKP) — küldöttei vettek részt (10—10 rendes és 2—2 póttaggal).

1945. július 25-én a képviselőtestület kimondja, hogy a bírót állásában visszatartja, és az előljárási állásokat „választások útján fogja betölteni.”

Augusztus 15-én választják meg az új előljárót, ekkor bírónak ismét Petró Jánost, jegyzővé Molnár Józsefet (a volt helyettes jegyzőt), Rády Károlyt (aki képesítéssel nem rendelkezik) segédjegyzővé, Tarácskai Rózát irodatisztté, pénztárossá Tulok Vincét, helyettes bírónak Varga Sándort, közgyámmá Gyenes Józsefet, továbbá 12 személyt előljárási tagokká választanak. (Pártállásuk szerint a főjegyző SZDP, a segédjegyző és a bíró FKGP, a pénztáros NPP tag). Az előljárási tagok közül 3—3- főt egy-egy párt képviselői közül választottak.

A meginduló politikai élet nem volt zavartalan. Júniusban a jegyző jelenti, hogy a Nemzeti Segély szervezése nehezen megy.

Október 20-án az NB megkapja a volt dégi gazdakör helyiségét, és ugyanakkor a MADISZ működését is engedélyezik.

Az 1945. évi választások eredményei arra mutatnak, hogy a parasztság politikai nézetei még alig változtak. A FKGP a szavazatok 60,93 százalékát, az MKP csak 4,30 százalékát kapta.

Elsősorban a mezőgazdaság megindítása volt fontos.

A község területének májusban még csak 1/3 része volt megművelve. Az 1943. évi 1680 gépből csak 690 volt üzemképes. Az 1943. évi 1300 igásállatból csak 225 maradt, a 8400 haszonállatból csak 1436. Május 25-én 168 ló, 580 szarvasmarha, 970 sertés, 106 juh, 312 tyúk és 27 kakas, valamint 1000 növendékbaromfi volt az állomány.

Az állatok száma némileg megszorodott, mint látjuk a papírforma szerint. Valószínű azonban, hogy az első jelentés nem pontos, csak becslés alapján készült és a május 25-én jelentett számok reálisak.

A vetőmagkészlet megfelelő volt.

Mint az országban mindenütt, itt is legelső tevékenységek egyike a földreform megindítása és végrehajtása volt. A 10 000 kh-as igénybe vett uradalom mellett megváltottak 4 birtokot (összesen 645 kh) és vettek 10 kh-at. 603 földigénylő volt, ebből 574 igényjogosultságát ismerték el. Földet kapott 242 gazdasági cseléd, 148 gazdasági munkás, 68 törpebirtokos, 82 kisbirtokos és 34 mezőgazdasági kisiparos.

A' földekből 500 kh állami kézbe került, telepítésre 2065 kh-at, valamint visszatérő katonák részére 500 kh-at, házhelyek céljára pedig 124 kh-at tartalékoztak. A házigénylők száma 331 volt.

Az 1945. évi mezei munkák nehezen indultak. 1945. júniusában 9 traktor és 4 gőzeke volt a faluban. Június 6-án a szántóföldek több mint fele vetetlen még. Tekintve, hogy a gazdák kezén nem volt megfelelő mennyiségű gabonakészlet, Boda Károly és Vesely Lajos kereskedőket felszólítják, hogy felesleges készleteiket bocsássák a lakosság rendelkezésére.

A csépléshez nem szerződött le elég munkás, ezért kötelezi a képviselőtestület a gazdákat, hogy a cséplési munkákban minden háztól — ahol több férfi munkaerő van

— 1 férfi vegyen részt. A halastavak kezelésére bizottságot küldenek ki, hogy az üzemet jó karba helyezze el. A lóállomány nagy része rühes volt, Vági Vilmos községi pénztáros, magánállatorvos hajlandó volt a gázkamra megépítésére (valószínűleg fertőtlenítés céljából), melyhez a képviselőtestület hozzájárult. Tenyészállatok beszerzésére a Legeltetési Társulat részére hitelfedezetet állítottak be.

Különösen heves vita bontakozott ki a jóvátételi beszolgáltatások ügyének tárgyalásakor. A képviselőtestület egy része azt követelte, hogy mindenki egyenlően vegye ki részét az állatbeszolgáltatásból, de olyan javaslat is elhangzott, hogy csak azokat kötelezzék erre, akiknek állatai megmaradtak.

Végül úgy határoznak, hogy a lakosságot egyenként veszik számba, és mindenkit a megmaradt állatai arányában köteleznek beszolgáltatásra.

Az új élet megindulásának elengedhetetlen feltétele volt a háború alatt elpusztult épületek kijavítása, illetve egyes épületek közületi igénybevétele.

Július 15-i ülésén a képviselőtestület a megsemmisült posta helyett kiigényli a régi doktorházat, a villanyszerelő részére július 25-én egy régi uradalmi lakást, a halastavat halmesteri lakással, a régi orvoslakást, csőzházat, számtartói lakást, az összes uradalmi legelőt, valamint szérűskerti magtárt. Az épületek egy részét a következő ülésen a szövetkezet céljára, illetve szülésznői lakás céljára átengedik.

Nagy problémát jelentett, hogy nem volt szülésznő, ezért felszólítják július 25-én a községi orvost, hogy a szülésznői állást töltesse be.

Mayer Kálmán deportált örököseit jóvátételben részesítik.

Július közepén már működik a malom és szeszgyár, melyeket községi kezelésbe vettek.

Október 7-én 7 italmérés közül 2 szünetelteti működését. Októberben 1 vegyeskereskedő, 1 kovács, 1 férfiszabó, 1 cipész, 1 kádár, 1 ács, 2 kőműves, 1 asztalos, 1| csizmadia és 1 baromfikereskedő működik.

1946-ban folytatódik a megrongált épületek helyreállítása. Elfogadja a képviselőtestület az 1945. évi számadást, mely szerint az összes bevétel 3 900 355 P 09 fillér, kiadás 2 914 137 P 46 fillér volt. Új irodafelszereléseket szereznek be. Elhatározza a képviselőtestület, hogy az enyingi helyett a dégi gazdasági szakoktatási

intézetet fogja támogatni. Már támogatni tudja a zöldkeresztes egészségügyi szolgálatot, és hogy Dég—Újtelepen, valamint Fekete pusztán új italmérést létesít.

A szegődményesek létszáma 4 belterületi és 1 külterületi rendőr és 3 éjjeli őr lesz. A külterületi szülésznői állást haladéktalanul be akarják tölteni. Intézkedik a képviselőtestület a jegyző és segédjegyző javadalmi földjei ügyében.

Apaállatok beszerzése részére 6000 Ft segélyt ad a legeltetési társulatnak.

Az 1947. évi költségvetésben legfontosabb, hogy a tűzrendészeti felszerelést kiegészítik, tenyészállatokat szereznek be. (A szokásos általános kiadásokon kívül.)

A Nemzeti Bizottság tevékenysége 1946-ban lendült fel, akkor, amikor országos jogszabályok a nemzeti bizottságok tevékenységét politikai tanácsadások és ünnepélyek, mozgalmak (például közmunka) megszervezésére korlátozták volna.

A szervezetbe a pártok közül az FKGP, SZDP, NPP 5—5, az MKP 3, a kereskedők és iparosok szakszervezete, valamint a FÉKOSZ, UFOSZ 1—1 tagot delegált. Az elnök Hegedűs Pál, az FKGP tagja lett. Eleinte elsősorban igazolási ügyekkel foglalkozott (úgy látszik, valamennyi esetben igazolta a kérelmezők politikai megbízhatóságát). Ezen kívül a termelési bizottságba is delegált tagot (egy főt) az NB.

A választáson újra a kiskgazda Hegedűs Pál lett az elnök, de alelnökké a szocdem Viktor Károlyt, jegyzővé a parasztpárti Tulok Vincét választják.

Az 1947-es esztendőben tovább folytatódik a község újjászervezése.

A képviselőtestület több ízben rendezi a községi alkalmazottak és szegődményesek bérét, juttatásait, a Pannónia Áramszolgáltató Vállalatot felszólítja, hogy gondoskodjon a villanyvezeték helyreállításáról. Az országos vásárok számát 3-ról 6-ra kívánja emelni, a gyógyszertárat önállósítani.

Fontos lépés volt, hogy az állatorvosi állás megszervezésével járó terheket a község átvállalja. Az italmérések számát 9-re kívánja emelni. 1947-ben Fekete pusztán megkezdődik az új telepes község létesítése, '48-ban az építkezések folytatódnak.

1948. februárjában elrendeli a képviselőtestület, hogy a jegyző hetente egyszer tartozik a külterületen (Fekete pusztán) szolgálatot teljesíteni. Májusban kérik, hogy a postaigazgatóság állítson fel itt egy postaügynökséget, mivel a pusztán 535-en laknak, környékéhez pedig 1200 főnyi lakosság tartozik. Szeptember 18-án pedig Fekete

pusztán külön kirendeltség felállításához is hozzájárulnak. Kéri továbbá, hogy Ágoston puszta az enyingi, Ecsi puszta és Pálmajor a kislángi, Újkút a mezőszentgyörgyi postahivatalhoz tartozzék. Ezeket a változtatásokat az uradalom megszüntetésével magyarázzák. Az eddigi intézkedésekkel együtt logikusnak kell tartani, hogy a község igyekszik megszabadulni a messze fekvő külterületektől.